

приредио
Зоран Пеневски

ПРВИ У СРБИЈИ

ЦРТИЦЕ ИЗ
ИСТОРИЈЕ ПОЧЕТАКА

■ Laguna ■

САДРЖАЈ

Уводна напомена	7
Држава, војска и црква	11
Књиге и живот књига	25
Публицистика	33
Школство	41
Наука и индустрија	51
Економија	61
Електрификација	67
Медицина и здравство	73
Друштвени живот	81
Култура	97
Ликовна уметност	101

copyright © 2016, Зоран Пеневски
copyright © 2016 овог издања, ЛАГУНА

Филмска уметност	105
Фотографија	113
Музика и сценске уметности	119
Саобраћај и превоз	131
Комуникације	137
Ваздухопловство	145
Аутомобили, аутобуси и мотоцикли	157
Спорт и такмичења	167
Фудбал	175
Кошарка	181
Бродови, реке, купање...	187
Свакодневни живот	195
Извори	211
О приређивачу	215

Уводна напомена

Ова књига замишљена је као мали цивилизацијски подсетник онога што се први пут појавило на територији данашње Србије. Она нема претензије да буде научна нити дефинитивна, већ би требало да, уз призвук забаве, својим занимљивостима, херојима и последицама подстакне на размишљање о томе како је текла прича о друштвеном развоју у Србији.

Главни проблем био је где се зауставити у тражењу података, па је ово само један могући избор. Други проблем при састављању представљао је географски оквир јер се у подацима често узима посебно део Србије испод Београда, а засебно део Војводине који је био под аустроугарским властима. Зависно од података, понегде је поштован само један просторни принцип, а понегде су сачувана оба.

Жеља приређивача је да се љубитељи историје

и традиције прикључе пројекту *Први у Србији* и дају свој допринос како бисмо што тачније забележили неке занимљиве датуме и приче из прошлости наше домовине.

У књизи су први пут објављене фотографије из колекције Фото-документације *Борбе* (ФДБ). Реч је о фотографијама на стаклу, насталим двадесетих и тридесетих година прошлог века.

Калемегдан,
око 1930. (ФДБ)

Портрет кнеза Властимира урађен на основу слика кнеза Часлава Е. Муановића, пре 1910.

ДРЖАВА, ВОЈСКА И ЦРКВА

Први српски кнез и оснивач прве српске државе био је Властимир, који је живео у првој половини IX века. Византија је у то доба била у веома тешком положају јер су је ослабили унутрашњи сукоби и ратови са Бугарском и Сараценима. Стога је Властимир лако нашао одзива у целом свом племену, када га је позвао на оружје да протера византијске чиновнике, да се ослободи византијске власти и оснује своју независну државу. Тако је средином IX века у горњем току Лима, Таре, Пиве и Дрине, устанком против Византије, основана прва српска држава. По њему се прва српска владарска династија зове Властимировићи.

Први српски краљ који је владао Дукљом (Зетом) био је Михаило Војислављевић, који је Дукљом владао од средине XI века до 1081. године и уздигао је на ранг краљевине 1077. године, за

шта је добио потврду од папе Гргура VII. Током своје владавине, он је очувао и учврстио државу свога оца Стефана Војислава, претворивши је у регионалну силу која активно учествује у међународној политици, повезујући се са Норманима и папством.

Први српски краљ је Стефан Немањић (Првовенчани). Стефан Првовенчани је био други син великог жупана Стефана Немање, млађи брат Вукана, а старији брат Светог Саве. Он је наследио престо од свог оца Немање, који се престола одрекао на државном сабору у Дежеву 1196. остављајући га средњем сину Стефану, а сам се замонашио. Стефан је тражио од папе венац (то јест, круну) како би он постао краљ, а Србија краљевина. Први пут је затражио круну од папе Иноћентија III још 1204. године, али се томе успротивио Вукан Немањић, који је у Зети носио стару дукљанску круну зетских краљева и желео је да он буде једини српски краљ. Због тога је и дошло до сукоба између браће, који се завршио коначним Вукановим поразом. Приликом другог тражења круне 1217. године, папа Хонорије III је одговорио позитивно и послао круну. Стефан је крунисан 1217. године у Расу. Круну, коју је добио од папе Хонорија III, у Србију су донели папски изасланици.

Прва српска краљица била је Ана Дандоло, жена Стефана Првовенчаног. Ана Дандоло је била

Литографија Стефана Првовенчаног из 1851. године
Збирка графика Анастаса Јовановића

унука моћног млетачког дужда Енрика Дандола. Пошто су крсташи у Четвртом крсташком рату 1204. заузели Цариград и срушили Византијско царство, Стефан Првовенчани је потражио подршку на западу и нашао ју је код Млечана. Стефан се оженио Аном 1217. године са њом имао синове Предислава (касније архиепископ Сава II) и Уроша.

Прва химна Србије је... изгубљена. По наруџбини српске владе 1865. године Јован Јовановић Змај је написао стихове, а мелодију је компоновао Корнелије Станковић, иако је већ био на самртној постељи. Њихова химна није никада изведена и њој се изгубио сваки траг. Кнежевић Милан Обреновић, наследник убијеног Михаила, 1872. године сео је на српски трон и тада наручио позоришни комад у којем је требало да се велича његова династија и пружи кратак преглед српске историје. Јован Ђорђевић, писац и управник Народног позоришта у Београду, написао је комад *Маркова сабља*, који се завршава сценом у којој народ пева песму *Боже љравде*. Ђорђевићева песма, инспирисана сатиричном Змајевом *Народном химном* за коју је музику компоновао Даворин Јенко, постала је позната наредне деценије, па се у *Српским новинама* од 23. фебруара 1882. године, поводом крунисања Милана Обреновића за краља, помиње извођење српске народне химне *Боже љравде*. Од тада се и

рачуна као прва српска химна.

Први модерни српски устав је Сретењски устав, који је донет у Крагујевцу на скупштини на Сретење 14. фебруара 1835. године. У њему су изражене потребе тадашњег српског друштва као што су национална еманципација, разбијање феудалних установа и аутократске владавине.

Творац Сретењског устава је Димитрије Давидовић, секретар кнеза Милоша Обреновића.

Први закон о Народној скупштини Србије донет је 28. октобра 1858. године. На основу њега сазвана је Светоандрејска народна скупштина, која је одржана од 30. новембра 1858. до 31. јануара 1859. године у Београду.

Први српски архиепископ био је Свети Сава (1219–1233). Свети Сава је од постојећих и новооснованих епархија устројио Српску аутокефалну (самосталну) цркву 1219. године, која је имала десет епархија (владичанстава), а седиште јој је било у манастиру Жичи. Он је одобрење добио од византијског цара Теодора I Ласкариса и васељенског патријарха Манојла I Харитопула Сарантена, који га је и хиротонисао (завладичио) за првог српског архиепископа 1219. у Никеји.

Први српски деспот у Угарској био је деспот Стефан Лазаревић, који је постао вазал угарског краља Сигисмунда 1403/04. године. Вазални однос учвршћен је уласком српског деспота у ред витезова Змајевог реда 1408. године у Будиму, као и доделом поседа угарског владара српском владару 1411. године. Деспот Стефан Лазаревић добио је нове поседе у Торонталској (Бечкерек и Бечеј) и Бодрошкој жупанији (Апатин, Арањан).

Први српски устанак против Османлија уследио је четири деценије након продора војске Мехмед-паше Соколовића у Банат 1551/52. годи-

не. Срби и Румуни дигли су 1594. године велики устанак против Османлија, док су Хабзбурзи и угарски сталежи водили борбе против њих. Устанак банатских Срба против Османлија био је непосредан повод турском Синан-паши да спали мошти српског светитеља Светог Саве на Врачару.

Први црквени устав у Србији под називом *Начертаније о духовним властима књажевства српског* донет је 21. маја 1836. године.

Прва униформа у војсци уведена је крајем 1826. године.

Први српски генерали промовисани су 10. јуна 1837. Чин генерала имао је два степена, генерал-мајор и генерал-дивизијар, а једини носиоци чинова била су браћа кнеза Милоша Обреновића, Јеврем и Јован.

Прва судска установа у Србији био је Суд крагујевачки, основан 1820. године у Крагујевцу. У Суду крагујевачком се судило за ситније кривице и то „по здравом разуму“, пошто није било писаних закона. Теже кривице су слате кнезу на пресуду.

Прва политичка странка у Србији била је Народна радикална странка, званично настала 20. јануара 1881. године објављивањем њеног програма у листу *Самоуправа*. Програм је потписало тридесет осам посланика у скуп-

Три вере у југословенској војсци, око 1930. (ФДБ)